
עלייתם של השמרנים היהודים באמריקה

קנת ויינשטיין

לאחר חמישה עשורים של פעילות פוליטית ואינטלקטואלית קדחתנית, זכו סוף־סוף השמרנים היהודים בארצות־הברית להכרתה של האקדמיה. בימים 15–16 באפריל השנה, התקיים בעיר ושינגטון כנס בן יומיים שכותרתו "תולדות השמרנות הפוליטית של יהודי אמריקה". בין עשרים וחמישה המרצים והמתדיינים בכנס, שבראשו עמד הפרופסור מורי פרידמן מאוניברסיטת טמפל, היו כמה אנשי אקדמיה בולטים וביניהם ג'ון דיגינס, בכיר חוקרי ההיסטוריה של הרעיונות בארצות־הברית, ג'ורג' נאש, החוקר החשוב ביותר בנושא השמרנות האמריקנית, ויונתן סרנה, היסטוריון בולט העוסק בתולדות יהודי אמריקה.

הרעיון המרכזי שעלה מן הכנס היה שיהודי ארצות־הברית, אשר נודעו בצדק כליברלים ברובם המכריע, תרמו גם תרומה נכבדה לתשתית הרעיונית של השמרנות הפוליטית. אנשי רוח יהודים מילאו תפקידי מפתח כמעט בכל התפתחות חשובה בהיסטוריה של השמרנות האמריקנית המודרנית, מאז לידתה בשנות החמישים ועד למלחמות התרבות של שנות התשעים. עדות לתרומה זו ניתנה על ידי כמה מן הדוברים בכנס, שהיו בעצמם דמויות מפתח בתולדות השמרנות בארצות־הברית.

אולם, המסר החשוב ביותר שיצא מן הכנס היה קשור לתפנית התרבותית בשמרנות היהודית בעשורים האחרונים. בעוד שאנשי הרוח היהודים שהיו מעורבים בהקמתה של התנועה השמרנית האמריקנית המודרנית בשנות החמישים היו יהודים להלכה בלבד, אימצו הניאו־שמרנים שהופיעו שני עשורים מאוחר

יותר זהות יהודית לאומית, בעלת זיקה עמוקה לישראל ולציונות. ולעומתם, הדור הנוכחי של השמרנים היהודים בארצות־הברית מטפח השקפת עולם הנסמכת במידה רבה על המורשת היהודית. מגמה זו, אם תימשך, עשויה לא רק לעצב מחדש את השקפתה הפוליטית של הקהילה היהודית האמריקנית, אלא אף להעשיר את המחשבה השמרנית בארצות־הברית ובמדינות אחרות, ולסייע לשמרנים לגבש סדר יום חדש שיתאים למצב שנוצר לאחר תום המלחמה הקרה וניצחון האידיאלים של השוק החופשי.

החיץ שהפריד בין השקפותיהם הפוליטיות של השמרנים היהודים מן התקופה הראשונה ובין הלאומיות היהודית והמסורת היהודית תואר בכנס על ידי ההיסטוריון ג'ורג' נאש בהרצאה על ראשית ימיו של הנשואל רווין, כתב העת שהניח את היסודות לתנועה שמרנית רחבה על ידי יצירת ברית בין מתנגדי הקומוניזם, תומכי הכלכלה החופשית והמצדדים בערכים מסורתיים. שבעה מחברי החוג הפנימי של כתב העת – פרנק צ'ודרוב, מרווין ליבמן, יוג'ין ליונס, פרנק מאייר, מורי ריסקינד, ויליאם שלאם ורלף דה־טולדנו – היו אינטלקטואלים ממוצא יהודי, בעלי עבר של פעילות סטודנטואלית רדיקלית, שביקשו להגן על הפרט מפני התערבות המדינה, בין אם זו רודנותו המוחלטת של הקומוניזם הסובייטי ובין אם זו העריצות הרכה האופיינית, לדעתם, למדינת הרווחה. למרות שצ'ודרוב ומאייר היו בראשית דרכם בעלי השקפה ליברטריאנית ושאר חברי הקבוצה היו אנטי־קומוניסטים, הם הגיעו בהדרגה למסקנה שהמסורת הדתית היא חומת המגן העיקרית של התרבות המערבית מפני איום הרודנות. ברם, הם לא ייעדו ליהדות תפקיד של ממש במאבק זה; הם תפשו אותה, טוען נאש, כדת טקסית שאיננה מסוגלת לספק את הנוגדן המוסרי הדרוש כדי להתמודד עם הרציונליזם הקיצוני של הנאורות. במקום לאמץ אל לבם את אמונת אבותיהם, הסבו אלה מהם שפנו אל הדת את מבטם אל המסורות של עמיתיהם הנוצרים. בהשראת ויליאם באקלי, המוציא לאור של הנשואל רווין, הוטבלו ליבמן ומאייר לנצרות, ושלאם נקבר בטקס קתולי. גם דה־טולדנו נמשך לקתוליות, אך נמנע מהמרת דתו בפועל, מתוך כבוד לאבות אבותיו שסבלו מידי האינקוויזיציה בספרד. מגמה זו באה לידי ביטוי במסתו של צ'ודרוב, "איך הגיע יהודי אל אלוהים: חוויה אינטלקטואלית", הנפתחת בהצהרה: "אני יהודי. לא שזה אכפת למישהו, ופחות מכל לי עצמי".

בשנות השישים והשבעים גיבשו שמרנים יהודים אמריקנים זרם נבדל מזה של עמיתיהם הנוצרים, באמצעות מה שזכה לכינוי "התנועה הניאור-שמרנית". תנועה זו צמחה סביב צמד כתבי עת שנערכו בידי שני יהודים ברוכי כשרון מניו יורק, גם הם רדיקלים לשעבר: הפבליק אינטרסט של ארווינג קריסטול וקומנטרי של נורמן פודהורץ. ביטאונים אלה בחנו ברוח ביקורתית את מדיניות החוץ של ארצות-הברית, את מנגנוני הרווחה שלה ואת מוסדותיה התרבותיים, וכך עיצבו דור של אנשי רוח שהתאכזבו מדרכו של "השמאל החדש". קהילת הכותבים של קומנטרי, אשר כללה גם דמויות לא-יהודיות (כמו ג'ין קירקפטרק, שהייתה לשגרירת ארצות-הברית באו"ם), מילאה תפקידי מפתח במערכה המדינית שניהל ממשל רייגן כדי לבלום ולהשיב אחור את ההתפשטות הסובייטית, ואילו החבורה שהתגבשה סביב הפבליק אינטרסט הנחתה את מדיניותו של הממשל בתחומים מרכזיים במדיניות הפנים, ביניהם החינוך, הפחתת המסים והנהגת רפורמה בשירותי הרווחה. שלא כקודמיהם בנשוא רווין, היו רוב רובם של הניאור-שמרנים יהודים לאומיים, שהזהרו עם שאיפותיה של מדינת ישראל, כמו גם עם בני עמם שסבלו מדיכוי מעבר למסך הברזל. בדבריה בכנס הצהירה מידג' דקטר, אחת הכותבות הבולטות בקומנטרי, כי "הציונות ספוגה בעצמותיי מילדות". היא סיפרה שעל ישראל "דיברו יומם ולילה" בביתה וכי "בנעוריי, שבועת לבי האחת והיחידה הייתה למות על המתרסים בארץ ישראל". היא ציינה שתחושת שאט הנפש נוכח עוינותם של המרקסיזם והשמאל החדש כלפי ישראל הייתה גורם חשוב בהתנתקות שלה ושל בעלה, נורמן פודהורץ, מ"החינוגות הרדיקליות" שאליהן נסחפו רבים מעמיתיהם באליטה הספרותית של ניו יורק. עם זאת, למרות מורת הרוח העמוקה של דקטר ועמיתיה מן הנטייה הליברלית לנסות, כדבריה, "להימלט לתמיד מציוויי המוזרים והקשים לכאורה של אלוהים", לא הפכו הניאור-שמרנים את המסורת היהודית לחלק מרכזי בתודעתם התרבותית – עובדה שביקשה דקטר להדגיש בציינה כי רק לאחרונה הצטרפו היא ובעלה לקהילת בית הכנסת המקומי שלהם.

רק בדור האחרון, במהלך שנות השמונים והתשעים, החלו שמרנים יהודים בולטים לתפוש את השקפותיהם הפוליטיות כעמדות הנובעות ממחויבותם למורשת היהודית. אליוט אברמס, שהיה מן הדוברים המרכזיים בכנס, הוא נציג מובהק של מגמה זו. כמו שמרנים יהודים אחרים, נמנה גם הוא על אלה שנטשו את השמאל, בעיקר בגלל תמיכת השמאל בתנועות "שחרור" כמו אש"ף, שהיה אז שחקן מרכזי בזירת הטרור הבינלאומי. השקפותיו של אברמס בתחום מדיניות החוץ הן שגרמו לנשיא רייגן למנותו לעוזר מזכיר המדינה הממונה על ענייני

זכויות האדם. בשנים האחרונות מפנה אברמס את תשומת לבו לענייני דת ותרבות, והוא עומד עתה בראש "המרכז לאתיקה ולמדיניות ציבורית", בעיר ושינגטון. בשנת 1997 עורר ספרו אמונה או מורא תסיסה אינטלקטואלית בקהילה היהודית, בשל טענתו כי החזרה לאורח חיים מסורתי יותר היא התשובה ההולמת למשבר ההמשכיות היהודית ולביצת היחסיות המוסרית, שבה מדשדשת המחשבה היהודית הליברלית. שנויה במחלוקת במיוחד הייתה קריאתו ליהודי ארצות-הברית לחדול מעוינותם המסורתית כלפי ביטוייה הגלויים של הדת בחיי הציבור וליצור חזית מאוחדת עם נוצרים השותפים לדעותיהם.

שמרנים יהודים נוספים הצליחו לרכוש קהל אוהדים רחב על ידי דיון בערכים מן המסורת היהודית. בין הפרשנים והמנחים המצליחים ביותר של תכניות האירוח ברדיו נמצאים כמה יהודים בעלי השקפה פוליטית שמרנית, כגון דניס פרגר, ד"ר לורה שלזינגר ומיכאל מֶדוֹד, שכולם קושרים בגלוי את הנושאים המוסריים, התרבותיים והדתיים הנידונים בתכניותיהם המיועדות לכלל הציבור האמריקני, עם יחסם האישי למסורת הדתית היהודית. פרגר אף חיבר (יחד עם הרב יוסף טלושקין) שני ספרים על היהדות, המיועדים לציבור רחב שאינו מכיר את מקורות היהדות או את תולדות עם ישראל. דוגמה נוספת למגמה זו היא ספרה של העיתונאית הצעירה ונדי שליט, שגיבה לצניעות, המעלה על נס עקרונות יהודיים מסורתיים, כגון צניעות, ומעמיד אותם מול הצדדים ההרסניים, לדעתה, של מהפכת השחרור המיני. ליסה שיפֶרן, שכתבה את "נאום מרפי בראון" המפורסם של סגן הנשיא דן קווייל – שבו בוטאה ביקורת על התמוגגותן של סדרות טלוויזיה אמריקניות ממשפחות חד-הוריות – הסבירה בכנס כיצד החלטתה "להזהות כיהודייה, וכיהודייה שלוקחת את מסורתה ברצינות" תואמת את עמדתה הפוליטית השמרנית. ברוח זו, היא קראה לשמרנים היהודים להישען על מסורתם כשהם מחפשים מזור לחוליים של חיי התרבות בארצות-הברית.

ייתכן כי הביטוי המובהק ביותר לתמורה שהתחוללה אצל השמרנים היהודים בארצות-הברית נמצא דווקא בנושון רווי של בקלי. דוד קלינגהופר, עורך בכיר, כתב מספר מאמרים, שבהם הוא קושר את מחויבותו למורשת היהודית עם השקפותיו השמרניות, ואפילו משלב בהם מושגים מן המסורת הרבנית. בשנה שעברה פרסם קלינגהופר ספר אוטוביוגרפי, וה' יאספני, שבו הוא מתאר את מסעו אל היהדות.

על אף שהקשר ההדוק בין קהילת יהודי ארצות־הברית ובין הליברליזם הפוליטי לא יתרופף בעתיד הקרוב, הניסיון לבסס את הקשר בין המורשת היהודית לשמרנות הפוליטית עשוי להעניק לגיטימציה לתפישות שמרניות בקהילה היהודית האמריקנית. התפתחות זו עשויה להביא תועלת רבה לקהילה היהודית כולה: הגישה השמרנית של אנשי רוח יהודים יכולה, למשל, לשמש גשר רעיוני בין רפורמים וקונסרבטיבים לאורתודוקסים. קבלתם של הטענות המועלים בספרים כמו אמונה או מורא ושיבה לצניעות בציבור הקוראים הרחב עשויה לחזק את ההערכה שרוחשים יהודים מן הזרמים הלא־אורתודוקסיים לדרך החיים היהודית המסורתית; ובמקביל, היהודים האורתודוקסים עשויים לגלות שיש להם בני־ברית גם מחוץ לחוגים הצרים של אלה החולקים עימם את תפישתם לגבי שמירת ההלכה.

זאת ועוד: תהליך זה עשוי להעלות תרומה רבת־ערך לשמרנות הפוליטית בארצות־הברית ובמדינות אחרות. למרות ההישגים המרשימים שרשמה לזכותה בעשורים הקודמים – הניצחון במלחמה הקרה והעיצוב מחדש של סדר יום בתחום מדיניות הפנים – לא צלחה דרכה של השמרנות במלחמות התרבות של השנים האחרונות. בעייתיים במיוחד היו ניסיונותיהם של המצדדים בערכי המשפחה המסורתיים להתמודד עם מתקפה דו־חזיתית מצד הלוחמים לחופש מיני שהטיפו לאינדיבידואליזם קיצוני, ומצד חסידי "סגנונות החיים החלופיים", המתנגדים להעדפת המבנה המשפחתי המקובל. המסורת היהודית פיתחה בתחומים אלה מערכת ערכים מציאותיים, העשויה להתקבל בציבור הרחב יותר מן ההתחסדות המוסרית המזוהה לעתים עם מטיפים נוצרים, או מהטענות עמוסי הסטטיסטיקות של אנשי מדעי החברה השמרנים. תדמיתה של השמרנות, הקשורה כיום בתודעתם של מרבית האמריקנים עם קתולים אדוקים ופונדמנטליסטים פרוטסטנטים, עשויה אף לצאת נשכרת מהמציאות הבינ־דתית שתיווצר בזכות הדיאלוג עם המסורת התרבותית הייחודית של אנשי רוח יהודים.

קנת ויינשטיין הוא עורך עמית בחכמה.